

Wstęp

Bezpieczeństwo granic Polski jest kluczowym zagadnieniem dla państwa i ma istotne znaczenie dla ochrony suwerenności, stabilności i dobrobytu kraju. Dla wzmocnienia bezpieczeństwa Polska realizuje współpracę międzynarodową w ramach takich inicjatyw, jak NATO, Unia Europejska, OBWE oraz układ z Schengen. Te organizacje i porozumienia stanowią ramy dla współpracy w zakresie wzajemnej ochrony granic i wymiany informacji dotyczących zagrożeń. Członkostwo Polski w Unii Europejskiej umożliwia współpracę z innymi państwami członkowskimi w zakresie bezpieczeństwa granic. Polska już od kilku lat staje w obliczu zagrożeń związanych z nielegalną migracją kreowaną na granicy polsko-białoruskiej, w trudnej sytuacji pomiędzy nakazami pomocy humanitarnej i poszanowania praw człowieka a zapewnieniem bezpieczeństwa wewnętrznego kraju. Spójność i skuteczność ochrony zewnętrznych granic Unii Europejskiej, w tym granic Polski, ma zapewnić wspólna polityka imigracyjna, azyłowa i kontrola granic w ramach strefy Schengen.

Polska uczestniczy w wysiłkach na rzecz ochrony granic zewnętrznych Unii. Jest to zadanie szczególnie ważne w kontekście obecnych kryzysów migracyjnych i napływu osób nielegalnie przekraczających granice. Z jednej strony Polska bierze udział we wspólnych działaniach mających na celu monitorowanie i zabezpieczanie granic

Unii w ramach Agencji Frontex. Współpraca ta obejmuje wzajemne wsparcie i wymianę informacji o zagrożeniach, prowadzenie wspólnych patroli, szkoleń oraz wspólne operacje mające na celu zwalczanie nielegalnej migracji i przestępczości transgranicznej. Z drugiej – podejmuje działania w celu wzmocnienia kontroli granicznej poprzez wdrażanie nowoczesnych technologii, takich jak spójny system informatyczny zarządzania ruchem granicznym, systemy monitoringu, kamery termowizyjne, drony. Dodatkowo wzmocniono personalnie posterunki Straży Granicznej. Oczywiście Straż Graniczna ściśle współpracuje, koordynując swoje działania i wymianę informacji, z innymi organami odpowiedzialnymi za bezpieczeństwo państwa, takimi jak policja, służby wywiadowcze, siły zbrojne. Pamiętać bowiem należy, że od czasu rosyjskiej agresji na Ukrainę w 2014 r., a zwłaszcza jej eskalacji w 2022 r., nasiliła się rosyjska i białoruska działalność szpiegowska na terenie Polski.

W kwestii bezpieczeństwa wewnętrznego i zagrożeń bezpieczeństwa na polskich granicach zewnętrznych Unii istotną rolę odgrywa przeciwdziałanie nasilającej się obecnie wojnie informacyjnej. Odnosi się do działań propagandowych, dezinformacyjnych i ataków cybernetycznych podejmowanych przez wrogi nam państwa w celu wpływania na opinię publiczną i destabilizacji społeczeństwa. Ważnym elementem walki z wojną informacyjną jest wzmocnienie cyberbezpieczeństwa oraz edukacja i podnoszenie świadomości informacyjnej społeczeństwa, aby szybciej i skuteczniej rozpoznawać fałszywe informacje.

Fundamentalną współcześnie kwestią bezpieczeństwa wschodniej granicy Polski jest, biorąc pod uwagę sytuację geopolityczną w regionie, zagrożenie wojną. Polska jako członek NATO cieszy się gwarancją obrony ze strony sojuszu. W przypadku ewentualnej agresji na Polskę pozostałe państwa członkowskie NATO są zobowiązane do udzielenia jej pomocy i wsparcia. Jest to niezwykle ważny czynnik w zapewnieniu bezpieczeństwa naszej granicy wschodniej. Obecnie Polska podejmuje wzmoczone wysiłki w celu modernizacji i wzmocnienia swoich sił zbrojnych. Dotyczy to przede wszystkim wzmocnienia infrastruktury obronnej, zwłaszcza na wschodniej granicy, aby poprawić gotowość i zdolność reagowania na ewentualne

zagrożenia. Dokonuje się to w sytuacji narastających od co najmniej dwóch dekad konfliktów zbrojnych w Europie, jej otoczeniu i w skali globalnej¹.

Bezpieczeństwo Polski, któremu poświęcona jest niniejsza monografia, a której autorzy analizują to zagadnienie zarówno w wymiarze historycznym, jak i współczesnym, zwłaszcza w kontekście toczącej się od ponad roku pełnoekranowej wojny rosyjsko-ukraińskiej, wydaje się zagadnieniem nie tylko aktualnym, ale i apelującym o podejmowanie odpowiednich działań zaradczych i zabezpieczających Polskę i jej mieszkańców. *Nihil novi sub solem* – chciałoby się powiedzieć, spoglądając wieki wstecz w historię naszej ojczyzny.

Kluczową determinantą geopolityczną Polski jest położenie pomiędzy Rosją a Niemcami, państwami, które mają bogatą tradycję porozumiewania się w kwestii ustalania stref wpływów na obszarze, który część niemieckich myślicieli określała mianem *Zwischeneuropa* (Międzyeuropa) lub zgrupowaniem „państw sezonowych”. Rosyjscy strategowie, używając pojęcia „bliskiej zagranicy”, budowali zaś konsekwentnie swoją narrację ustanawiającą w Polsce i innych państwach regionu swoistą strefę buforową będącą okresowo strefą wpływów. Zacieśniająca się od wielu lat współpraca rosyjsko-niemiecka, która

¹ Od co najmniej dwóch dekad, głównie za sprawą dokonującej się gruntownej rekonfiguracji stosunków międzynarodowych, coraz częstszych *proxy wars*, w trakcie których mocarstwa testują swoje potencjały polityczno-militarne, a także wskutek coraz mocniej nagłaśnianych spektakularnych ataków terrorystycznych, termin „bezpieczeństwo” mocno awansował w hierarchii pojęć określających stosunki społeczno-polityczne zarówno wewnątrz poszczególnych państw, jak i te występujące pomiędzy państwami. Statystyki odnoszące się do konfliktów wewnętrznych i międzypaństwowych publikowane w formie rocznych raportów głównie w ramach programu Uppsala Conflict Data Project (UCDP) (<http://www.pcr.uu.se>) prowadzonego przez Wydział Badań nad Pokojem i Konfliktami Uniwersytetu w Uppsali (Szwecja) we współpracy z Międzynarodowym Instytutem Badań nad Pokojem w Sztokholmie (Stockholm International Peace Research Institute – SIPRI, www.sipri.org) oraz w ramach Instytutu Badań nad Konfliktami Międzynarodowymi w Heidelbergu (Heidelberger Institut für Internationale Konfliktforschung – HIIK, <http://www.hiik.de>), nie pozostawiają żadnych złudzeń. Świat staje się coraz bardziej niespokojny, obok tradycyjnych zagrożeń bezpieczeństwa, jakie znamy z XX w. i wieków poprzednich, pojawiają się nowe zagrożenia i wyzwania, których z uwagi na charakter tej części monografii nie ma tutaj sensu szczegółowo omawiać.

rzekomo miała jedynie charakter czysto biznesowy, w Warszawie, ale także w Wilnie, Rydze, Tallinie, w mniejszym niestety stopniu w Bukareszcie, Bratysławie czy Pradze, wywoływała – jak się okazało w lutym 2022 r. – zrozumiały niepokój. Uzależniając się od importu rosyjskich węglowodorów, ale także biorąc aktywny udział w szeregu innych przedsięwzięć biznesowych, gdzie biznes był jedynie zaproszeniem do politycznych negocjacji, Niemcy po raz kolejny zagroziły bezpieczeństwu Europy, co zaczyna rozumieć także część niemieckiej klasy politycznej i intelektualistów niemieckich. Ale zatrzymajmy się na tym, gdyż w naszym przekonaniu większą uwagę należy obecnie poświęcić Wschodowi i imperialnej polityce Moskwy.

Polska i Polacy od przełomu XIV i XV w., kiedy to na wschód od granic Rzeczypospolitej uniezależniająca się stopniowo od Mongołów Moskwa proklamowała wielki plan „zbierania ziem ruskich”, musieli stawiać czoła coraz poważniejszemu zagrożeniu ze strony państwa-cywilizacji, wyrastającego na obcych cywilizacji europejskiej wartościach, właściwych ludom Wielkiego Stepu. Obrona granicy wschodniej Rzeczypospolitej Obojga Narodów była ważnym, ciągle powracającym aspektem polityki polsko-litewskiego państwa. Było ono bowiem narażone na liczne zagrożenia ze strony państw ościennych, takich jak Rosja, Imperium Osmańskie czy będący sułtańskim lennikiem chanat krymski. Od XV w. i przez dwa następne stulecia wschodnie rubieże Królestwa Polskiego i Wielkiego Księstwa Litewskiego były narażone przede wszystkim na najazdy tatarskie i sporadycznie mołdawskie. W związku z tym utworzone zostały specjalne oddziały wojsk zaciężnych, zwanych obroną potoczną, od połowy XVI w. zastąpione wojskiem kwarcianym. Ich działania miały na celu odstraszenie i powstrzymanie tych grabieżczych napadów oraz czynności wywiadowcze. Obok tych formacji funkcjonowały także wojska Kozaków zaporoskich, pełniące rolę strażników granicznych i prowadzące działania odwetowe. W XVII w. wschodnie ziemie Rzeczypospolitej stanęły w obliczu nowych zagrożeń, tym razem bezpośrednio ze strony Turcji oraz Moskwy. Zarówno w tym stuleciu, jak i następnym Rzeczypospolita musiała stawić czoła przede wszystkim rosnącemu zagrożeniu ze strony Rosji, która konsekwentnie dążyła do przyłączenia ziem ruskich państwa polsko-litewskiego.

Od tamtego czasu nie było już bezpiecznej granicy między reprezentującą wartości europejskie i – co warte podkreślenia – republikańskie Rzeczpospolitą, a rosnącą w siłę potęgą, która jakkolwiek odwoływała się do spuścizny Bizancjum, dokonując swoistej auto-baptyzacji i przybierając miano Trzeciego Rzymu, w swej istocie była nie tylko obca kulturze europejskiej, ale swoją tożsamość budowała (z pewnymi przerwami) na wrogości wobec Europy, a zwłaszcza kultury łacińskiej. Ten trwający ponad sześć wieków proces ścierania się świata republikańskiego odwołującego się do dziedzictwa starożytnej republiki rzymskiej ze światem samodzierżawia i najbardziej radykalnych form absolutyzmu, a w XX w. totalitaryzmu, w jakiś sposób uformował polskie myślenie o swojej misji wobec Europy, ale przede wszystkim wobec wartości, które uformowały polski naród polityczny (szlachecki) ponad wieloma różnicami kulturowymi i religijnymi. Dopiero teraz, odkąd rosyjski prezydent wydał rozkaz do wojny totalnej z państwem i narodem, który z wieloma sukcesami wchodził na drogę powrotu do Europy, także poprzez uświadamianie sobie współuczestnictwa w tworzeniu Rzeczypospolitej, część – nie wiadomo jak duża – środowisk opiniotwórczych, które do tej pory oskarżały Polskę o historyczną rusofobię i myślenie kategoriami historycznymi, została zmuszona do rewizji swoich poglądów. Polska, duży kraj Unii Europejskiej, stała się państwem przyfrontowym, ze wszystkimi tego konsekwencjami obecnymi i przyszłymi dla całej Europy.

Asumptem do powstania tej wieloautorskiej monografii była z jednej strony chęć odczytania na nowo zarówno historycznych zagrożeń bezpieczeństwa Polski oraz – co trzeba koniecznie dodać – Europy, z drugiej strony – naukowej analizy obecnego stanu bezpieczeństwa granic Rzeczypospolitej Polskiej. Tytuł niniejszej monografii składa się z dwóch części. Termin *bezpieczeństwo granic* wydaje się nie wymagać dłuższych analiz i wyjaśnień. Chodzi tutaj bowiem o to, czy państwo jest w stanie efektywnie kontrolować przekraczanie swoich granic według przyjętych odpowiednich regulacji i procedur. Natomiast *granice bezpieczeństwa* wymagają głębszej refleksji, albowiem z jednej strony ów termin oznaczać może miejsce, w którym kończy się lub rozrzedza bezpieczeństwo jednostki i całych grup społecznych, a zaczyna obszar, na którym bezpieczeństwo jest poważnie zagrożone.

Z drugiej strony wspomniany termin oznaczać może społeczne uznanie granicy państwowej jako linii rozgraniczającej, unormowanej w prawie międzynarodowym, określającej prawa i obowiązki osób zamierzających ją przekroczyć w sposób legalny i nielegalny.

Obydwa te pojęcia, w tym to drugie ze swej „natury” jakże ambiwalentne, obecne są w rozdziałach napisanych przez uznanych ekspertów i teoretyków bezpieczeństwa. Monografia została podzielona na dwie części. W pierwszej autorzy ukazują historyczne uwarunkowania bezpieczeństwa wschodnich granic Rzeczypospolitej, w drugiej natomiast przyglądają się i analizują współczesne zagrożenia dla Polski płynące ze Wschodu.

Dariusz Karczewski
Radostaw Zenderowski